

Naturizmus

Tendencie v slovenskej medzivojnovnej próze

Nový tematický celok sme otvorili novelou Mila Urbana Drevený chlieb. Prakticky sme si na nej ukázali niektoré tendencie v slovenskej medzivojnovnej próze. Zopakujme si ich:

- 1) Príbeh je tradične zakotvený v dedinskom prostredí, ale **nejde o typickú „realistickú“ poviedku** z dedinského prostredia.
- 2) Názov novely poukazuje na silnú sociálnu tému (ťažký život jednoduchých ľudí - drevorubačov), ale táto **téma je spracovaná „inak“** ako v tvorbe slovenských realistov (Tajovského, Kukučina).
- 3) Autor sa venuje hlavne **ponoru** do duše literárneho hrdinu (Adam Žuk sa zahľadí do seba a „rozkutre svoju dušu ako pahrebu“). Na svet sa pozeráme **cez vnútro postavy**.
- 4) V novele sa vyskytuje fantastický prvok – **mysteriózna postava Ježiša**, ktorý sa Žukovi zjaví v podobe dieťaťa.
- 5) Aj jazyk novely je akýsi zvláštny - metaforický, expresívny. Má **blízko k básnickému jazyku**.

1

Namiesto...	sa povie:
	epiteta
ticho	ozrutné ticho
ťažký život	nemožný, drevený život
	metafory
zvonenie spiežovca	radostná stužtička spiežového zvonca
ťažko pracujeme	bijeme sa s drevom
sme chudobní	jeme drevený chlieb
Ježiš Žuka prinúti zamyslieť sa	hlások Ježiša sa prevliekne jeho dušou, potrasie jeho srdcom
	prirovnania
Žuka už skoro nevidieť	je podobný veľkej čiernej sove
ťažko hľadal slová	slová ako veľké smolou umazané pásty
	expresívne výrazy
všetko jedno	všetko jeden parom
ťažká práca	pre psa robota
	atď.

Milo Urban patrí k významným modernizátorom slovenskej prózy 20. storočia. Písal vynikajúce novely. Okrem nášho príkladu by sme mohli vyzdvihnúť novely **Za vyšným mlynom** či **Staroba**. Jeho román **Živý bič** z obdobia prvej svetovej vojny sa zaraďuje k prejavom **expresionizmu** v slovenskej literatúre.

Zopakujte si:

- a) Ako prekonáva Milo Urban v novele Drevený chlieb realistické zobrazovanie skutočnosti?
Keď vyobrazí Ježiša Krista v podobe dieťaťa so svätožiarou nad hlavou.

b) Prečo nazývame Živý bič unanimistickým románom?

Pretože Milo Urban v diele pod postavou Adama Žuka myslel všetkých chlapov z dediny. Mohli by sme povedať že ide aj o kolektívneho hrdinu ktorý je stvárnený v jednej osobe.

Všimli sme si, že Urbanov jazyk v preberanej novele použitými trópmi nápadne pripomína jazyk lyriky? S týmto javom sa v slovenskej medzivojnej próze stretávame veľmi často. Bola to doslova móda. Niektorí autori takto vytvorili originálne diela zaraďované do zlatého fondu slovenskej literatúry, iní skôr gýčovité pokusy o **lyrizovanú prózu**. Lyrizovaná próza sa teda vyznačuje zvláštnym jazykom, ktorý má blízko k lyrickej poézii.

Niektoré diela M. Urbana pripomínajú lyrizovanú prózu, napr. **Jašek Kutliak spod Bučinky**. Znak lyrizovanej prózy nesie aj **román Jozefa Cígera-Hronského Jozef Mak**. K lyrizovanej próze môžeme zaradiť aj novely a romány tzv. **ornamentalistov** a **naturistov**.

Záver:

Dôležitou tendenciou v slovenskej medzivojnej próze bola jej **lyrizácia**. Aj takto sa prejavovala snaha **vyrovnať slovenskú literatúru so svetom, prekonať realizmus či „písať inak ako Tajovský“**.

Naturizmus

Naturizmus je **jedno z vývinových štádií lyrizovanej prózy**. Nastupuje v 30. rokoch 20. storočia bez manifestov. Za prvé dielo naturizmu sa pokladá súbor poézie a lyrických próz Ľuda Ondrejova **Martin Nociar Jakubovie**. Naturizmus predstavuje doslova **kvalitatívnu zmenu** v slovenskej lyrizovanej próze.

Základné znaky naturizmu:

- 1) **Čerpá:** a) z **realizmu** (ale len vonkajškovo, napr. opis dedinského prostredia), b) z **ľudovej rozprávky a folklóru** (hĺbkový rozmer), c) z **modernej avantgardnej poézie** (lyrizmus), d) z **francúzskeho regionalizmu** (Jean Giono), e) z **severských literatúr** (K. Hamsun – nórsky spisovateľ).
- 2) **Hrdina** žije v tesnej **spätosti s prírodou**, mimo civilizácie (lasy, samoty), motivácia jeho konania býva často iracionálna (ovplyvňujú ho sny, pudy, vášne atď.), býva **romanticky výnimočný**.

Aj **príroda** môže byť postavou naturistickej prózy. Odborne hovoríme, že príroda je **sujetotvorný činiteľ**.

- 3) Príbehy obsahujú **tajomstvo**. Plynulo sa **prechádza z reality do sna** a naopak.
- 4) Často sa stretávame s **priamym rozprávačom** (ja-rozprávač, je zároveň hrdinom príbehu)

- 5) Jazyk lyrizovanej prózy obsahuje **básnické prvky – trópy a figúry**, podobne ako u M. Urbana v preberanej novele novele Drevený chlieb.

Základné znaky naturizmu si budeme demonštrovať na ukázkach z diel jeho najvýznamnejších predstaviteľov: Ľuda Ondrejova, Margity Figuli, Františka Švantnera a Dobroslava Chrobáka.

Niektoré ukážky budú trochu dlhšie, aby ste viac prenikli do dikcie jazyka lyrizovanej prózy. Riešte otázky a úlohy. Svoje riešenia si nezabudnite zaznamenať.

Zopakujte si:

- a) Aké dôležité tendencie pozorujeme najmä v tvorbe mladých prozaikov v medzivojnovom období?
LYRIZÁCIU, miesto diania – dedina, postava Ježiša, expresívnosť jazyka
- b) Čo je to manifest? Čo znamená vstúpiť do literatúry bez manifestov?
Slávnostné vyhlásenie. Vstup bez toho, aby sa o tom hovorilo.
- c) Aké sú základné znaky naturizmu?
Hrdina je zároveň rozprávačom, nezvyčajné romantické prvky, prechádzanie z reality do sna a zasa naopak, dej sa väčšinou odohráva v prostredí dediny a bežných dedinčanov.
- d) Študenti si často mýlia pojmy naturizmus a naturalizmus. Vysvetlite, aký je medzi nimi rozdiel.
Naturalizmus je literárne hnutie 19. storočia a naturizmus je lyrizovaná próza.

*Poznámka: Ľudo Ondrejov býva označovaný za zakladateľa naturizmu. Tiež sa o ňom hovorí ako o **folklornom naturistovi**. Jeho najpopulárnejším dielom je *Zbojnícka mladosť*. Príroda a človek tu žijú v harmonickej jednote. Príroda je zdrojom pozitívnych hodnôt (priateľstvo, láska, odvaha, krása).*

František Švantner – Malka (1942)

Hlavnou postavou a zároveň rozprávačom príbehu je valach žijúci v lone prírody, na salaši (ja-rozprávač, priamy rozprávač). Príbeh ale nie je realistickým vykreslením života valachov, napr. náš valach nerozpráva ako valach. Používa bohatý švantnerovský jazyk.

Jeho vášňou je Malka, mladé dievča, ktoré pracuje v krčme u Michalčíka. Prečítajte si nasledujúcu ukážku a riešte úlohy.

Nemôžem povedať, že by bola Malka krásna. Ach, to nie. Videl som ja aj také dievčatá, čo by si neboli ku Malke ani stali, ale zväbila môj pohľad najskorej svojou skromnosťou ako žabie očko, čo bojzljivo vyzerá spod lopúcha na človeka. Bola maličká a útla, mohol si ju poľahky ukryť v dlani, len veľkú záplavu ryšavých vlasov nosila na hlave. Malka sa mi páčila taká, ako bola, ba práve len taká, drobná, vypírchnutá, ušmochtaná. Čože ja viem, ako si to vysvetliť. Človek zavše sám sebe nerozumie. Zatúžil som po nej ani na zimovisku po salaši. Žiadalo sa mi stále byť pri nej, hoci naše stretnutia bývali chladné a hluché ako hora v noci, lebo ona bola nevravná, bála sa aj oči na mňa uprieť a ja som sa od rozčúlenia nevedel zasa spamätať. Len som hľadel a hltal jej vlasy, jej tvár i biele ruky a nohy. Oči sa mi pritom zapalovali a mal som chuť hrýzť tvrdú skalú a piť vlastnú krv. A keď som bol d'aleko a moje oči boli slabé, aby ju dovideli, vymýšľal som o jej tvári, o jej bielych rúčkach a nôžkach pesničky.

Toho roku na Turíce som sa mienil oženiť. Bolo treba povedať Michalčíkovi, koľko gazdov má zakázať v sobotu po syr, a pri tej príležitosti chcel som sa dohovoriť aj s Malkou.

V krčme som zastihol len Michalčíčku. Bola celá ustrašená, lebo Michalčík, ktorý pred štyrmi dňami sa bol vybral na jarmok do Liptova, dosiaľ sa nevrátil, hoci mal prísť domov hneď na druhý deň. Snažil som sa ju potešiť, namietajúc, že však ho mohla zdržať nejaká súrna vec, ale ona len bedákala, vraj sa jej prsnilo čosi a pustil sa sám cez hory, majúc pri sebe tridsattisíc. Bolo mi jej ľúto, ale nezdržoval som sa.' Vypil som pre dobré meno pol deci a vbehol do dvora za Malkou.

Úlohy:

1. Z prvého odseku ukážky vypíšte tri slovné spojenia so slovesom vyjadrujúce silnú túžbu rozprávača po Malke.

- 1) *zvábila môj pohľad*
- 2) *Zatúžil som*
- 3) *Oči sa mi pritom zapáľovali*

2. Z ktorej z možností dostaneme po doplnení vety pravdivý opis Malky? Zakrúžkujte správnu odpoveď.

Malka bola postavy, mala vlasy a pokožku.

(A) štíhlejšie, husté, červené, opálenú	(B) drobnejšie, husté, ohnivé, bledú
(C) nižšej, riedkejšie, ohnivé, bielu	(D) ľahkej, husté, ohnivé, šedivú

3. Ku ktorému významu má slovo „zimovisko“ v prvom odseku ukážky najbližšie? Zakrúžkujte správnu odpoveď.

(A) miesto na zimovanie vtákov	(B) chladné miesto na severe
(C) miesto na prezimovanie valachov	(D) koliba pre bačov a valachov

4. Spojenie „od rozčúlenia“ v ukážke znamená

(A) od hnevu.	(B) od vzrušenia.	(C) od hanby.	(D) od jedu.

5. Z tretieho odseku ukážky vypíšte slovné spojenie, ktoré odkazuje na nejaký miestny zvyk.
Toho roku na Turíce

6. Slovo „nevrvaná“ znamená

(A) skúpa na slovo

(B) neslušná

(C) kam vietor tam plášť

(D) bez zábran

Túžba hrdinu po Malke je majstrovsky vykreslená v nasledujúcej ukážke. Zvláštnu úlohu v nej zohráva vietor. Prečítajte si text a riešte úlohy.

Oproti mne dolu bokom šmýkal sa chladný vietor. Išlo mu prudko, lebo svah bol príkry. Kedykoľvek letel popri mne, vplietol sa mi medzi nohy a zamumlal. Hádám sa zlostil, že mu stojím v ceste, ale keď sa presvedčil, že nemám v úmysle robiť mu napriek, dal sa stvárať pestvá ako nezbedný chalan. Preskakoval ma, alebo sa skryl do trávy, a keď som prechádzal okolo, zašuchoril, aby ma naľakal. Ja som sa nesrdil. Bol som rád, že mám takého veselého spoločníka, čo nemá nijakých starostí, čo sledí po grúňoch slobodne ako zbojník, lebo aj po mne sa prelievala nepokojná krv. Bol by som sa najradšej pustil s ním opretek. Cítil som sa ľahučký ako vtáča, čo sa kľže belasým vzduchom v zlatej osuhli slnečných lúčov. Aj ja som tak lapal vzduch, ako lapá zaiste on, keď sa výšiny nad ním roztvárajú. Aj mne tak skackalo srdce, ako skacká jemu, ak spustí zraky na zem, ktorá sa pod jeho bruškom kolembá sem a tam. Badal som na blízku studienku slastí, nuž žíznil som, chcel som namočiť do jej mäkkej hladiny pery a uhasiť páľčivý smäd jej opojnou chuťou.

- Pohladkaj ma po tvári, budem si myslieť, že ma to hladká Malka, - vravím do vetra. Nadstavujem tvár a vietor mi ochotne vyhovuje. Plazí sa mi po tvári neviditeľnou dlaňou, pomaly, šetrne, aby nepredráždil moje zmysly. Kľže sa jemne po kožke, štekli ma na hrdle, pritíska sa na nepokojné sluchy, akoby to bola naozaj maličká dievčenská rúčka, a pri uchu šibalsky šepká:

- Pozri, ako poľahky ti strhnem klobúk z hlavy. - Nemám času, aby som mu huncútstvo prekazil. Klobúk sa kotúľa dolu brehom, preskakuje jamy, letí a vietor šuchorí za ním trávu.

Alebo mi vraví:

- Zastaň a roztiahni ruky, oprobujeme svoje sily. - Nevieť mu odoprieť. On mi vyhŕňa košeľu, chytá ma za nahý pás, opiera sa na prsia, vyvracia hlavu, je strmý a prudký. Naozaj by ma prevalil, ak by som nevynaložil všetku silu.

- Nepoddám sa, - vravím ja.

On sa mi vsype do vlasov a ševlí ako malé vtáča:

- Ľahni si do trávy a zatvor oči, privediem ti Malku -

Zatápa ma vlhká teplota opojenia, nuž sa síce vysmievam jeho smelosti, ale poslúcham ho. Líham si naznak do trávy, zatváram oči a pozorne načúvam, aby ma zas nejako nepreviedol. Chvíľočku je ticho. Napravo odo mňa sa vystiera stebielko, ktoré som iste pritlačil rukou alebo plecom, a pri uchu sa mi mechrí akýsi chrobák. Potom sa povetrie rozvlní tajomným počatím, a hľa: voľakto sa ponáhľa odhora ku mne. Bosé nohy sa mu otierajú o trávu a pritláčajú malý mach. Voľakto sa pri mne pristavuje a díva sa na mňa zvláštnym, maličičkým, ale strašne prenikavým a ostrým zrakom. Nemám strpenia, chystám sa otvoriť aspoň trošilinku oči, ale slabučký hlások ma vystríha:

- Neotváraj oči, chcem sa na teba poďívať, lebo keď sa ty na mňa dívaš, nemôžem hľadiť. Tvoje oči ma pália -

Nemohli ma natoľko klamať zmysly. Bola to ona, moja Malka, lebo som ju poznal po hlase a no vôni tela. Stála nado mnou ako anjeli. Akiste bola len v košielke, nuž nočný chlad sa pravdepodobne prelieval po jej nahých ramienkach a plieckach, ktoré sa mohli belieť vo hviezdnom svetle ako lupene vodného kvietka. Možno sa trochu aj triasla zimou, keď jej vietor olapúval modrasté kolienka. Vravela:

- Už dávno som sa chystala za tebou, aby som ťa videla vo spánku -

Dusil som sa vlastným dychom, lebo prepĺňala ma rozkoš, akú som dovtedy nepoznal. Najblažejšie som sa cítil obyčajne vtedy, keď som ležiaval na kosodrevine a hľadieval do oblohy. Kosodrevina vydychuje sýtu vôňu, ktorá človeka rozpaľuje ako plné dúšky silného vína, presakúva kožou, vniká do krvi a rozrieduje ju. Krv sa búri a dupoce. V divom cvale zalieva celé telo, preniká ku každému koštialiku. Telo blčí túžbou a duša sa vypne vysoko do oblohy, kde sa maria lákavé blesky ďalekých svetov, ale to bola len kvapôčka z toho, čo som v ten večer prežíval. To bolo nebo a zem, alebo, povedzme, to bolo javorové drevo, z ktorého strieka sladká miazga, keď doň zatneš, a toto boli husle vyrobené z tohto javorového dreva, ktoré sa chystajú vyspievať pieseň o zakliatom dievčati.

Počúval som.

Hlas padal tíško ako manna. Usadzoval sa na mojej tvári. Niekedy sa odlepil, akoby ho vietor sfúkol:

- Hľa, nemýlila som sa, - šepkala, - si taký, ako som si ťa predstavovala. Máš vysoké čelo, a to skrásľuje chlapa, aj vlasy máš kučeravé. A také ja rada. Oj, veľmi rada! Či sa ich môžem dotknúť, môžem?

Drobné prstíky zaplietli sa mi do vlasov.

- Aj, aké máš mäkké, aké mäkušké, budem ti ich pričesávať, keď sa vezmeme. A či si ma to naozaj mieniš zobrať za ženu, naozaj?

Zaparovalo sa mi telo od úzkosti.

- Nuž dobre, pôjdem za teba, ale potom musíš dať pozor, lebo som ešte malá. Prsia sa mi len tejto jari začali vydúvať.

Nevydržal som ďalej sliepňať ako vykotené mača. Rozpleštil som rýchlo oči. Cez tvár sa mi prevalil studený prúd vetra, posypal mi telo mrázikom, podo mnou šuchol sa do trávy a štrkajú suchými stebielkami, letel dolu grúňom, vysmievajúc sa mojej dôverčivosti.

Hviezdy na oblohe čakali na môj pohľad, ale noc čušala. A po Malke ani šuchu. Vyskočil som na rovné nohy a ponáhľal som sa už bez zastavenia na salaš. Hlava mi však horela aj potom, keď som sa natiahol pod kolibou vedľa košiara.

Úlohy:

1. V literárnej ukážke identifikujte typické znaky naturizmu a označte si príklady na ne (hrdina, rozprávač, motív prírody, tajomstvo, realita a sen, obrazné vyjadrovanie). Argumentujte.
2. **Expresívnosť** - *lapal vzduch, Drobné prstíky*
3. **trópy** - *vietor mi ochotne vyhovuje, V divom cvale zalieva celé telo*
4. **Prostredie lesa, príroda**

5. **Ja rozprávam, hrdina je zároveň rozprávačom** - *Už dávno som sa chystala za tebou, Počúval som*
6. **Romantický hrdina** - *Badal som na blízku studienku slastí, nuž žíznil som, chcel som namočiť do jej mäkkej hladiny pery a uhasiť páľčivý smäd jej opojnou chuťou.*
7. **Prechod z reality do sna a naopak** – *Keď mu „priviedol“ Malku a hrdnia sa s ňou rozprával*

Náš hrdina si chce Malku vziať za ženu. Malka mu však ešte odpoveď nedá. Musí sa vraj najprv opýtať brata. Valach túžobne očakáva deň stretnutia a Malkinu odpoveď... Vtom sa na salaši objaví akýsi Šajban, čo prišiel len tak, bez košele odkiaľsi z lesa. Valach sa s ním porovnáva: *„Len čo som k nemu pristúpil, zmeral ma od hlavy po päty, akoby odhadoval moju zdatnosť. Prerastal ma aspoň o pol hlavy a aj v pleciach bol širší. Iste zjedol viacej mäsa ako ja, ale aj viac grúňov istotne zliezol. Tvár mal divne dokrútenú, azda vetriskami došľahanú alebo úpekcom porozkalovanú ako kôra kosodreviny. Krk mu sputnávali hrubizné žily. Zo strakatých očí vytrčal sa mu studený chlad a hrôza pretúlaných nocí. Keď sa na teba trochu strmsšie zahľadel, mal si obavu, že ťa začítava alebo že rozmýšľa, medzi ktoré rebro ti vreže nôž pod srdce. Hej, veru, bol to nebezpečný chlap. Skôr som si to dobre ani neuvedomil, ale vtedy som ho mal dosť a nežiadal som si, aby ma stretol niekde na pustom mieste.“*

Valach raz uvidí Malku so Šajbanom, ako sa dohováraajú o odchode za more. Tiež vyjde najavo, že Šajban zabil krčmára Michalčíka a okradol ho. Hrdinu mučí žiarlivosť, chce sa pomstiť Šajbanovi aj Malke. Počká si na Šajbana a zaútočí naňho, ale ten ho poľahky premôže.

Rozhodne sa udať Šajbana žandárom. Svoj skutok spomenie aj pred Malkou. Vtedy sa dozvie, že Šajban bol spomínaný Malkin brat. Neúspešne sa pokúša napraviť, čo spôsobil. Aj keď sa Šajbanovi podarí žandárom ujsť, nájde valach Malku na salaši pri ohnisku mŕtvu.

Nevieme, čo sa stalo. Jej smrť je opradená tajomstvom.

Úloha:

1. **Všimnite si sugestívny záverečný obraz novely. V čom je podľa vás jeho sugestívnosť?**

V jeho záhadnosti. Neviemečo sa Malke stalo „Jej smrť je opradená tajomstvom.“ Záver v nás zanecháva pocit neistoty.

A tam ma čakala Malka.

Ležala na holej zemi, vedľa ohniska, na ktorom nebolo stopy po ohni. Nohy jej voľakto prikryl kožuškom, aby im nebolo zima, buď aby nesvietili tak veľmi úbeľom. Ruky mala pokojne vedľa tela, ako po robote, a dolu ľavým ramenom stekal jej uzučký potôčik čiernej hustej krvi. Obával som sa nazrieť, odkiaľ ten potôčik vymoká. Tváričku mala vyjasnenú blaženým úsmevom a bielu, bielučkú ako svätá hostia. Oči klopile ako obyčajne. Hanbila sa ešte na mňa dívať, lebo sme ešte neboli muž a žena, ale moje uši počuli, ako mätko, mäkuško mi pošepkáva ...

Niekoľko informácií o autorovi

Dielo **Františka Švantnera (1912-1950)** ostalo nedokončené. Prvá poviedka mu vyšla v r. 1933 a posledný román dokončil v r. 1949. Bol výrazným predstaviteľom naturizmu s osobitým videním sveta. Po r. 1945 sa odklonil od naturizmu k objektivizovanému pohľadu na svet.

Jeho dielo si môžeme pomocne rozdeliť do **troch blokov**:

- 1) **naturistické prózy** – novela Malka, Stretnutie, román Nevesta hôľ,
- 2) **vplyv expresionizmu** – zbierka noviel Dáma z obdobia 2. svetovej vojny,
- 3) **realistický román** Život bez konca.

Medzi **typické znaky** Švantnerovho naturizmu patria:

- **originálny jazyk**,
- **príklon k hrôzostrašnej balade** (o Švantnerovi sa s trochou zveličenia hovorí ako o autorovi prvých slovenských hororov – ak, samozrejme, neberieme do úvahy slovenské ľudové rozprávky, kde sa to hrôzostrašnými motívmi len tak hemží),
- udalosti **na hrane sna a skutočnosti, magickosť**,
- **postavy často splývajú s prírodou**,
- **príroda ako sujetotvorný činiteľ**, načúvajúca, chápaná, zdroj dobra - [süže, süžet, sužet] -tu m. (franc.),
- **rytmickosť**, t.j. opakovanie motívov.

***posledná úloha znaky naturizmu (zároveň úloha túžba hrdinu po Malke)**

Expresívnosť - *lapal vzduch, Drobné prstíky*

Trópy, obrazné pomenovania - *vietor mi ochotne vyhovuje, V divom cvale zaliava celé telo, Tvoje oči ma pália*

Prostredie lesa, príroda

Ja rozprávanie, hrdina je zároveň rozprávačom - *Už dávno som sa chystala za tebou, Počúval som*

Romantický hrdina - *Badal som na blízku studienku slastí, nuž žíznil som, chcel som namočiť do jej mäkkej hladiny pery a uhasiť páľčivý smäd jej opojnou chuťou.*

Prechod z reality do sna a naopak – *Keď mu „priviedol“ Malku a hrdnia sa s ňou rozprával*

Dej je tajomný